

ANKARA ŐEHİRİNDE MAHALLE VE KİŞİ ADLARI (1523)

Neighborhood and Personal Names in Ankara City (1523)

Yılmaz KURT-Mehmet ÇETİNKAYA*

Özet

Bu makalede Ankara sancağının 1523 tarihli mufassal tahrir defteri verilerine dayanılarak Ankara Őehrinin mahalleleri ve Ankara'da yaşıyan 2461 Müslim ve 469 gayrimüslime ait kişi adları değerlendirilecektir.

Ankara sancağının ilk mufassal defteri 1463 yılında Fatih döneminde; ikinci defter ise 1523 yılında Kanunî'nin saltanatının ilk yıllarında tutuldu. Son mufassal defter ise 1571 yılı tarihini taşımaktadır.

Ankara, Anadolu'nun ortasında, yolların kavşak noktasında, sağlam kalesinin sağladığı güvenlik içerisinde orta büyüklükte bir Şehir konumundaydı. Şehrin canlı ticaret ağı dolayısıyla Şehirde Türkler yanında Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler iç içe yaşamaktaydı. 24 Oğuz Boyu'nun birçok kolunu cömertçe barındıran Ankara, bu özelliği dolayısıyla bölgedeki gayrimüslimlerin yüksek oranlarda Türkçe isimler almalarına sebep olmuştur.

Gayrimüslimlerin yüksek oranda Türkçe isimler kullanmalarının arka planında Şehrin 12 mahallesinde iç içe yaşamlarının etkisi de göz ardı edilemez. Aynı etki dolayısıyla Şehrin 73 mahallesinden pek çoğu Ahi Çelebi, Ahi Tura, Ak

---

* *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Emekli. E.mail: yilmazkurt2002@yahoo.com; ORCID: 0000-0001-9595-7398 Arş.Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü - Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi, mehmetcetinkaya@artvin.edu.tr. ORCID:0000-0002-8521-8134.*

Medrese, Alaca Mescid, Çakırlar, Ekinci, Gökçeoğlu, Kiçilü gibi Türkçe adlar taşımaktadır.

Müslüman kişi adları arasında en çok kullanılan isimlerde diğer şehirlere kıyasla büyük bir farklılık görülüyor. Mehmed, Mustafa, Ali şeklinde başlayan sıralama Arapça kökenli İslâmî adlarla devam etmektedir.

En çok kullanılan ilk 30 isim arasında Türkçe kökenli isim olarak *Balı* ve *Hızır Balı* isimleri dikkat çekmektedir. Balı ismi Müslümanlar kadar gayrimüslimler tarafından da tercih edilen bir isimdir. Balışeyh ilçesine adını veren Balı Şeyh, belki de Ankara çevresindeki Balı sevgisinin kaynağındaki ilk kişidir. Bir de *Seydi* isminin bölgede yaygın olarak kullanılmış olması üzerinde durmak gerekecektir. Bölgede kadınlar arasında Şerife isminin yüzlerce yıl yaygın şekilde kullanılmış olması da aynı çerçevede değerlendirilmelidir.

Anahtar kelimeler: Kişi Adları, Ankara, Ankara mahalleleri, Rumlar, Ermeniler, Mühtedî.

Abstract

This article will evaluate the neighborhoods of Ankara city and the personal names of 2461 Muslims and 469 non-Muslims living in Ankara based on the *mufassal tabrir* book of Ankara Sanjak dated 1523.

The first *mufassal tabrir* book of Ankara Sanjak was kept in 1463 during the reign of Fatih; the second book was kept in 1523 during the early years of Kanuni's reign. The last book is dated 1571.

Ankara was a medium-sized city in the middle of Anatolia, at the crossroads of roads, and within the security provided by its strong castle. Due to the city's vibrant trade network, Greeks, Armenians and Jews lived side by side with Turks. Ankara, which generously hosted many branches of the 24 Oghuz Tribes, caused a high proportion of non-Muslims in the region to adopt Turkish names.

The fact that non-Muslims live together in 12 neighborhoods of the city cannot be ignored as a background to the high rate of Turkish names used by non-Muslims. Due to the same effect, many

of the city's 73 neighborhoods bear Turkish names such as Ahi Çelebi, Ahi Tura, Ak Medrese, Alaca Mescid, Çakırlar, Ekinci, Gökçeoğlu, Kiçilü.

There is no major difference in the most commonly used names among Muslim personal names compared to other cities. The order starting with Mehmed, Mustafa, Ali continues with Islamic names of Arabic origin.

Among the first 30 most commonly used names, the names Balı and Hızır Balı stand out as names of Turkish origin. The name Balı is a name preferred by non-Muslims as well as Muslims. Balı Şeyh, who gave his name to the district of Balı, is perhaps the first person to be the source of the love for Balı in the Ankara area. It is also necessary to dwell on the fact that the name Seydi was widely used in the region. The fact that the name Şerife was widely used among women in the region for hundreds of years should also be evaluated within the same framework.

Keywords: Personal Names, Ankara, Ankara neighborhoods, Greeks, Armenians, Converts.

Giriş

Ankara kelimesinin Eski Çağ'da Galatlar zamanında “gemi çapası” anlamına gelen *Anküra*'dan geldiği rivayet edilir. Şehrin, Polatlı'da mezarı bulunan Frig Kralı Midas tarafından kurulmuş olduğu ve Midas'ın gemi çapasını bulan ilk kişi olduğu da rivayetler arasındadır. Şehrin adının “üzüm” anlamına gelen “engür” kelimesinden geldiği ve uzun yıllar *Engürü* diye anıldığı da söylenmektedir. Şehrin heybetli kalesinin yapımında binlerce kişinin “angarya” olarak çalıştırılması sebebiyle şehre *Angara* denildiği ve Engürü kelimesinin de angaryadan bozularak oluşturulduğu da rivayetler arasındadır. Anaolu'da Ankira (Ankyra) adıyla anılan 2 ayrı yerleşimin varlığını bilmekteyiz¹

Kadim Ankara şehri 17.000 yıllık tarihi boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Ankara'da medeniyet kuran devletler şunlardır:

Hititler (M.Ö. 1500- 1200), Frigler (M.Ö. 800- 700), Lidyalılar (M.Ö. 700- 547), Persler (M.Ö. 547- 331), Makedonyalılar (M.Ö. 331- 278), Galatlar (M.Ö. 278- 111), Romalılar (M.Ö. 189- M.S. 395), Bizanslılar (M.S. 395- 1073),

---

¹ Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1983, s. 74-75.

Anadolu Selçukluları (1073- 1304), İlhanlılar (1304- 1343), Osmanlılar 1354-1920), Türkiye Cumhuriyeti (1923- 2024).²

Çalışmamıza kaynaklık eden 1523 tarihli ve 117 numaralı Ankara Mufassal Tahrir Defteri, İstanbul Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde (BOA) bulunmaktadır. Bu defter verilerine göre Ankara şehir merkezinde 2.461 Müslim ve 469 gayrimüslim olmak üzere 2.930 vergi sorumlusu erkek nüfus yaşamaktadır.³ Kalede yaşayan Müslümanlar ve cemaat olarak kayıtlı nüfus⁴ ayrı tutulduğunda Ankara şehir merkezindeki Müslümanlar 73 mahallede oturmaktaydı. Bu mahallelerden Emre, Mevlânâ Seyf (Hankâh), Yakubharrât ve Yakubna“âl mahallerine 1571 tahririne göre gayrimüslim nüfusun da yerleştikleri görülecektir.⁵ Sadece gayrimüslimlerin yaşadığı 5 mahalle bulunuyordu: Handak, Makremeciyan-ı Zimmiyan, Mihriyâr Ermeni. Keyyâlîn ve Kurd mahalleleri ise Hristiyan mahalleleri olup sadece birer Müslim nüfus kayıtlı idi. Gayrimüslimlerle Müslümanların birlikte yaşadığı 12 mahalle Ahi Çelebi, Behlül, Boyacı Ali, Çakırlar, Hacı Doğan, Dibek, Kebkebir, Keyyalîn, Kirişçiyân, Kurd ve Makremeciyan mahalleleridir.

Tablo I: Ankara Şehir Merkezindeki Nüfusun Mahallelere Göre Dağılımı (1523)⁶

SIRA	MAHALLE	MÜSLİM NÜFUS	G. MÜSLİM NÜFUS	TOPLAM
1	Ahi Çelebi	59	8	67
2	Ahi Hacı Murad	63	0	63
3	Ahi Tura	47	0	47
4	Ak Medrese	34	0	34
5	Alaca Mescid	41	0	41
6	Ali Bey	29	0	29
7	Arab Hacı	49	0	49

² Yılmaz Kurt, *Kızılcahamam Gebeler Köyü Tarihi*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2024, s. 1.

³ Osmanlı dönemi tahmini nüfus hesaplamalarında genel olarak her hanenin 5 kişiden oluştuğu kabul edilmektedir. Buna göre her hane 5 ile çarpıldığında şehrin toplam nüfusu 14.650 olarak karşımıza çıkar. Ankara üzerine yapılmış çalışmalarda şehrin nüfusu XVI. yüzyıl sonlarına doğru Ömer Lütfi Barkan tarafından 29.000 olarak tahmin edilir. Bkz. "Research on the Ottoman Fiscal Survey", *Studies in the Economic History of the Middle East*, Edited by M. A. Cook, Oxford University Press, New York 1970, ss. 163-171; Özer Ergenç ise şehir nüfusunun 25.000 dolaylarında olduğu görüşündedir. Bkz. *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihiğine Katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s. 54.

⁴ Mehmet Akif Erdoğan, "1530 Yılında Ankara Çevresinde Konar Göçer Topluluklar", *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, C. I, Ankara 2012, s. 9-10.

⁵ Emine Erdoğan, "15. Ve 16. Yüzyıllarda Ankara Sancağı'nın İdari Yapısı Üzerine Bazı Düşünceler", *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, Editörler: Yılmaz Kurt- Ertan Ünlü, C. I, Ankara 2012, s. 53.

⁶ Kale'de yaşayan Müslim ve gayrimüslimler bu tabloya eklenmemiştir.

8	İsnahan (Aşhâr) ⁷	0	17	17
9	Avancıklar	98	0	98
10	Bademlü	26	0	26
11	Baklacı	29	0	29
12	Balaban	32	8	40
13	Behlül	34	8	42
14	Bostancıyan	64	0	64
15	Boyacı Ali	26	7	33
16	Börekçiler	25	0	25
17	Buryacılar	46	0	46
18	Celal Panbuğî	15	0	15
19	Çakırlar	25	5	30
20	Debbâğan	38	0	38
21	Dellâl Karaca	16	0	16
22	Dibek	6	24	30
23	Ekinci	51	0	51
24	Emre	29	0	29
25	Erzurum	19	0	19
26	Gökçeoğlu	27	0	27
27	Hâcendi	24	0	24
28	Hacı Doğan	41	4	45
29	Hacı Halil	10	0	10
30	Hacı İvaz Haddâd	23	0	23
31	Hacı Mansur	24	0	24
32	Hacı Musa	72	0	72
33	Hacı Müstecab	30	0	30
34	Halife Bayezid	29	0	29
35	Hallâc Mahmud	20	0	20
36	Handak	0	18	18
37	Helvacıyân	31	0	31
38	Hoca Paşa	28	0	28
39	Hoca Sinan	45	0	45
40	İmaret-i Karaca Bey	67	0	67
41	Kattânîn	48	0	48
42	Kazurân	8	4	12
43	Kebkebir	18	45	63
44	Kefere	0	50	50
45	Kepeği	13	0	13

⁷ İsna: meth, övgü anlamında olup isnâhân, “meth ü sena eden” anlamındadır. Bu kelime Rifat Özdemir tarafından “Aşhor” olarak okunmuştur. Bkz. Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 77.

46	Keyyâlin	1	24	25
47	Kızıl Bey	48	0	48
48	Kiçilü	32	0	32
49	Kirişciyân	25	38	63
50	Koç Hisar	18	0	18
51	Konurcalar	23	0	23
52	Koyun Pazarı	41	0	41
53	Kurd	1	18	19
54	Makremeciyân-ı Zimmiyân	0	26	26
55	Mervarid	29	0	29
56	Mescid-i Kureyş	32	0	32
57	Mescid-i Melike Hatun	19	0	19
58	Mescid-i Şemseddin	28	0	28
59	Mevdud	21	0	21
60	Mevlana Seyf	27	0	27
61	Mihriyar Ermeni	0	16	16
62	Minare-i Belkis	44	0	44
63	Mukaddem	31	0	31
64	Öksüzce	55	0	55
65	Papani	28	0	28
66	Rüstem Na"âl	16	0	16
67	Sabunî	49	0	49
68	Seyyid	0	22	22
69	Şeyh İzzeddin	13	0	13
70	Teke Ahmed	40	0	40
71	Tiflisi	17	0	17
72	Tülice	72	0	72
73	Ürgüb (Ürgün)	21	0	21
74	Yakub Harrât	17	0	17
75	Yakub Na"âl	21	0	21
76	Yavi	46	0	46
77	Yenice an Mahalle-i Kirişciyân	20	0	20
78	Yenişehir	12	0	12
79	Yusuf Habbâz	24	0	24
	TOPLAM	2.330	342	2.672

Burada sadece Ankara mahallelerinin isimlerini ve 1523 yılındaki nüfuslarını vermekle yetinmek istiyoruz⁸. 1463 yılından 1571 yılına kadar Ankara mahallelerinin aldıkları adların değişimi ve nüfus hareketliliğinin değerlendirilmesi ayrı bir makale konusu olarak düşünülmektedir.

1. En çok Kullanılan Kişi İsimleri

İncelediğimiz defterdeki 2.461 Müslim kişiden 1.781'i babasının adıyla, 316 kişi *veled-i o*, 243 kişi *birader-i o*, 59 kişi *mutak-ı* (sahibinin adı), 5 kişi *peder-i* ( ), 3 kişi *damad-ı* ( ), birer kişi ise *birâder-i* ( ), *gulâm-ı* ( ) ve *şagird-i* ( ) şeklinde kaydedilmiştir. Tahrir defterlerinde kişilerin baba isimleriyle *veled-i Seyfeddin* veya *veled-i o* olarak kaydedilmeleri olağan bir durumken defterimizde kişilerin *peder-i Ali* ve *damad-ı Ebubekir*, *gulâm-ı Hacı Halife* ve *şagird-i Abdurrahman* şeklinde kaydedilmeleri şehrin ayrı bir özelliği olarak görülebilir.

Ankara şehir merkezinde Müslüman halk tarafından oğul neslinde 470; baba neslinde ise 495 farklı isim kullanılmıştır. Oğul neslinde kullanılan 470 farklı isimden 252 tanesi tek bir kelimedenden oluşmaktadır. Bu isimlerden 174'ü Arapça; 58'i Türkçe ve 1'i Moğol kökenlidir. 212 tane isim Arapça-Arapça, Arapça-Türkçe, Türkçe-Arapça, Farsça-Arapça, Arapça-Farsça, Türkçe-Türkçe, Farsça-Türkçe, Türkçe-Farsça, Farsça-Farsça kökenli birleşik isimlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte üç kelimedenden müteşekkil isimler de bulunmaktadır. Bu isimlerin kökenlerine baktığımızda şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo II: Oğul Neslinde Kullanılan İsimlerin Kökenleri

KÖKEN	KULLANIM SAYISI	KULLANIM ORANI
Arapça	1841	74,81%
Türkçe	194	7,88%
Arapça- Arapça	109	4,43%
Farsça	71	2,89%
Farsça- Arapça	66	2,68%
Arapça- Türkçe	59	2,40%
Arapça- Farsça	52	2,11%
Türkçe-Arapça	32	1,30%
Farsça- Türkçe	13	0,53%
Türkçe- Türkçe	10	0,41%

⁸ Ankara mahalleleri hakkında geniş bilgi için bk.: Emine Erdoğan, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Tabir Defterleri'nin Analizi*, Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2004; Hülya Taş, *XVII. Yüzyılda Ankara*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 110- 117.

Arapça- Türkçe- Arapça	3	0,12%
Türkçe- Farsça	3	0,12%
Farsça- Farsça	2	0,08%
Arapça- Arapça- Arapça	1	0,04%
Arapça- Farsça- Arapça	1	0,04%
Moğol	1	0,04%
Türkçe- Arapça- Arapça	1	0,04%
Genel Toplam	2461	100,00%

Baba neslinde 1.685 kişi tek kelimedenden oluşan Arapça kökenli isimler taşımaktaydılar. 1.395 kişi tarafından 165 farklı Arapça kökenli isim kullanılmıştır. Arapçayı 224 kişi ile Türkçe, 63 kişi ile Farsça ve 1 kişi ile Rumca kökenli isimler takip etmektedir.

404 kişi ise iki kelimedenden oluşan isimler kullanmaktadır. Bu isimler genellikle bir sıfat ile bir ismin birleşmesiyle meydana gelmektedir: Hoca Ahmed, Kel Ali (Gül Ali), Yiğit Hasan, gibi. İki kelimedenden oluşan isimlerde de tek kelimedenden oluşan isimlerde olduğu gibi Arapça kökenli isimler birinci sıradadır. Birinci ve ikinci kelimeleri Arapça olan 269 isim baba neslini oluşturan Ankaralı Müslümanlar tarafından kullanılmaktadır.

Tablo III: Kökenlerine göre Baba Neslinde Kullanılan Kişi Adları.

KÖKEN	K. SAYISI	K. ORANI
ARAPÇA	1395	33,28%
ARAPÇA- ARAPÇA	269	6,42%
TÜRKÇE	224	5,34%
FARŞÇA	63	1,50%
ARAPÇA-TÜRKÇE	49	1,17%
FARŞÇA- ARAPÇA	33	0,79%
TÜRKÇE- ARAPÇA	22	0,52%
TÜRKÇE-TÜRKÇE	12	0,29%
ARAPÇA-FARŞÇA	10	0,24%
FARŞÇA-TÜRKÇE	5	0,12%
FARŞÇA- FARŞÇA	2	0,05%
ARAPÇA-ARAPÇA- ARAPÇA	1	0,02%
ARAPÇA-ARAPÇA-TÜRKÇE	1	0,02%
ARAPÇA-HİNTÇE	1	0,02%
FARŞÇA-ARAPÇA-ARAPÇA	1	0,02%

TÜRKÇE-FARŞÇA	1	0,02%
YUNANCA	1	0,02%
TOPLAM	2092	100,00%

Ankara şehrinde en çok kullanılan isim Mehmed'dir. Mehmed ismi oğul neslinde 162 kişi (6,58%) tarafından kullanılırken baba neslinde ise 87 (4,15%) kişi tarafından kullanılmaktaydı. Mehmed isminin en çok kullanılan isim olması diğer Anadolu şehirlerinde de görülmektedir. Çalıştığımız deftere tarih olarak yakın olan 1525 tarihli Adana Mufassal defterinde de baba ve oğul nesillerinde en çok kullanılan isim Mehmed'tir.⁹ Keza 1516 tarihli Biga Mufassal defteri üzerine yapılan çalışma sonucunda da baba ve oğul nesillerinde en çok kullanılan ismin Mehmed olduğu görülmektedir.¹⁰

Mehmed'ten sonra en çok kullanılan isim ise Mustafa'dır. Mustafa ismi oğul neslinde 141(5,73%) kişi tarafından kullanılmaktaydı. Bu isim oğul neslinde en çok kullanılan ikinci isim olurken baba neslinde ise 94 (4,48%) kişi tarafından kullanılarak en çok kullanılan birinci isim olmuştur. Adana sancağında ise Mustafa ismi en çok kullanılan isimler arasında dokuzuncu sırada yer almaktadır.¹¹

Ankara şehir merkezinde en çok kullanılan üçüncü isim ise Ali'dir. Ali ismi oğul neslinde 107 kişi (4,35%) tarafından kullanılırken baba neslinde 57 kişi (2,72%) ile altıncı sıraya gerilemiştir.

Baba neslinde en çok kullanılan üçüncü ismin Abdullah olması dikkat çekmektedir. Oğul neslinde Abdullah ismi 10 kişi (0,41%) tarafından kullanılırken baba neslinde bu isim 81 kişi (3,86%) tarafından kullanılmıştır. Bu konuda ihtidâ konusu anlatılırken daha geniş bilgi verilecektir.

En çok kullanılan ilk 10 isme bakıldığında bu isimlerin hepsinin dinî kökenli Arapça isimler olduğu görülmektedir. En çok kullanılan Mehmed, Mustafa, Ali, Ahmed, Yusuf, İbrahim, Hasan, Hüseyin, Mahmud ve Hamza gibi isimler ya peygamber isimleri ya da sahabe veya Ehl-i beyte ait isimlerdir.

⁹ Yılmaz Kurt, "Adana Sancağında Kişi Adları (1525)", *Anadolu'da Kişi ve Yer Adları*, s. 129.

¹⁰ Nuri Yavuz- Mehmet Çetinkaya, "Td 59 (1516) Numaralı Biga Mufassal Tahrir Defterine Göre Biga Sancağında Kişi Adları", *Türk Dünyası Yolunda Bir Ömür Prof. Dr. Mehmet Şahingöz'e Armağan*, Ed. Necdet Hayta, Hamza Keleş, Cengiz Dönmez, Tuğba Belenli, Tuğba Ortaç, Berikan Yayınevi, Ankara 2022, s. 316.

¹¹ Kurt, "Kişi Adları (1525)", s. 129.

Tablo IV: Oğul ve Baba Neslinde En çok Kullanılan İsimler

SIRA	OGUL NESLİ	K. SAYISI	K. ORANI	BABA NESLİ	K. SAYISI	K. ORANI
1	Mehmed	162	6,58%	Mustafa	94	4,48%
2	Mustafa	141	5,73%	Mehmed	87	4,15%
3	Ali	107	4,35%	Abdullah	81	3,86%
4	Ahmed	90	3,66%	Yusuf	74	3,53%
5	Yusuf	89	3,62%	Ahmed	68	3,24%
6	İbrahim	60	2,44%	Ali	57	2,72%
7	Hüseyin	48	1,95%	Hasan	43	2,05%
8	Hasan	46	1,87%	İbrahim	43	2,05%
9	Mahmud	46	1,87%	Hamza	38	1,81%
10	Hamza	42	1,71%	Mahmud	38	1,81%
11	Cafer	40	1,63%	Kasım	37	1,77%
12	Piri	35	1,42%	Musa	33	1,57%
13	Seydi	35	1,42%	Hızır	30	1,43%
14	Memi	31	1,26%	Hüseyin	29	1,38%
15	Hızır	28	1,14%	Halil	28	1,34%
16	Kasım	26	1,06%	Piri	26	1,24%
17	Hacı Mehmed	26	1,06%	Muhammedî	24	1,15%
18	Hızır Balı	26	1,06%	Memi	23	1,10%
19	Seydi Ahmed	23	0,93%	Hacı Mehmed	20	0,95%
20	Veli	23	0,93%	Seydi Ahmed	19	0,91%
21	Musa	22	0,89%	Yakub	19	0,91%
22	Ramazan	22	0,89%	Ramazan	18	0,86%
23	Edhem	21	0,85%	Süleyman	18	0,86%
24	İskender	21	0,85%	İlyas	17	0,81%
25	Nasuh	21	0,85%	Kemal	17	0,81%
26	Pir Ahmed	21	0,85%	İsmail	16	0,76%
27	Balı	20	0,81%	Seydi	16	0,76%
28	Haydar	20	0,81%	İshak	14	0,67%
29	Abdi	19	0,77%	İskender	14	0,67%
30	Ayvati	17	0,69%	İvaz	13	0,62%

2. Türkçe Kişi Adları

Oğul neslinde 2.461 Müslüman erkek, köken olarak yalnız Türkçeden oluşan 58 farklı isim; diğer dillerle birlikte oluşturulmuş isimlerle toplamda 194 farklı isim kullanmıştır. Ankara'daki Müslümanlar tarafından kullanılan isimlerin kökenine bakıldığında Türkçe 7,88% oranla Arapçadan sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo V: Oğul Neslinde Kullanılan Türkçe Kişi Adları

SIRA	İSİM	K. SAYISI	K. ORANI	SIRA	İSİM	K. SAYISI	ORAN
1	Memi	31	1,26%	30	Atandı	1	0,04%
2	Balı	20	0,81%	31	Ayvagülü	1	0,04%
3	Durmuş	13	0,53%	32	Balcı	1	0,04%
4	Aba	12	0,49%	33	Çakır	1	0,04%
5	Aydın	9	0,37%	34	Çalabverdi	1	0,04%
6	Dede Balı	9	0,37%	35	Çelebi	1	0,04%
7	Kaya	8	0,33%	36	Durası	1	0,04%
8	Dede	6	0,24%	37	Durdu	1	0,04%
9	Karagöz	6	0,24%	38	Dursun	1	0,04%
10	Sevindik	5	0,20%	39	Ece	1	0,04%
11	Budak	4	0,16%	40	Gökçe	1	0,04%
12	Ayas	3	0,12%	41	Güvendik	1	0,04%
13	Bayramlı	3	0,12%	42	Kara	1	0,04%
14	Güney	3	0,12%	43	Kayalı	1	0,04%
15	İlbeyi	3	0,12%	44	Kayaş	1	0,04%
16	Karaca	3	0,12%	45	Kılıcı	1	0,04%
17	Saru	3	0,12%	46	Koçi	1	0,04%
18	Satılmış	3	0,12%	47	Kömek	1	0,04%
19	Tursun	3	0,12%	48	Körpe	1	0,04%
20	Alagöz	2	0,08%	49	Küçük	1	0,04%
21	Bayram	2	0,08%	50	Menteş	1	0,04%
22	Çoban	2	0,08%	51	Oğulbeyi	1	0,04%
23	Durak	2	0,08%	52	Sülü	1	0,04%
24	Saltık	2	0,08%	53	Taşkun	1	0,04%
25	Satı	2	0,08%	54	Tatar	1	0,04%
26	Turhasan	2	0,08%	55	Temürhan	1	0,04%
27	Yahşi	2	0,08%	56	Toyran	1	0,04%
28	Arslan	1	0,04%	57	Turahan	1	0,04%
29	Aslıhan	1	0,04%	58	Turgud	1	0,04%

Oğul neslinde en çok kullanılan isimlere bakıldığında karşımıza Türkçe kökenli veya Türkçeleşmiş isim olarak sadece iki isim çıkmaktadır. Bunlar *Memi* ve *Balı* isimleridir. Baba neslinde ise *Memi* ismi en çok kullanılan ilk otuz isim

arasına girebilmiştir. Memi, Memik Memiş, Memili¹², Memo isimlerinin Muhammed adının Türkçeleştirilmiş şekli olan Mehmed isminden türetildiği belirtilmektedir.¹³

İbrahim Köse'nin tespitlerine göre 1572 yılında Afyon Karahisar sancağında kullanılan Türkçe isimlerin sayısı 339 olup oğul neslinde 6.344 kişi; baba neslinde ise 4.548 kişi Türkçe isimler almışlardır.¹⁴

Baba adlarında kullanılan Türkçe kökenli adların çoğu 1 veya 2 kişi tarafından kullanılmıştır. *Arik, Atcı, Atlan, Baba Kurd, Bulak, Balı Şeyh, Beneşelik, Çubukçu, Demirdelen, Durbalı, Durası, İlbeyi, Turasan, Kartal, Oğul Beyi, Ökeşüz, Saltık, Koçi (Koçu), Koçbasan, Yaban, Yemyemezöğlü, Yuntabindi* gibi ilginç isimler görebilmekteyiz.

Aykut, Gültekin, Sencer, Gökeçe, Güvenç, Uğurlu, Aydoğan, Gündoğan gibi adlar XVI. yüzyılda kullanılan Türkçe adlardır. Bir kısmı tarihî şahsiyetlerin de adları olan bu isimlerin “1934- 36 döneminde *Dil Devrimi ve Soyadı Kanunu* çerçevesinde tedavüle giren Türk adları (2332 isim) arasında göstermek bilimsel bir temele oturmaya iddialardır.¹⁵ Soyadlarının verilmesinde bizzat Mustafa Kemal Paşa, kendisi Atatürk soyadını seçtiği gibi yakın çevresine de Türkçe kökenli anlamlı isimler vermeyi tercih etmiş, *Bayar, Korutürk, İnönü, Bozkurt* gibi soy isimleri yakın çevresine vermiştir. Sadece Fevzi Çakmak, yeni bir soyadı almayı kabul etmemiş ve sülale isimlerini soyadı olarak almıştır.

Cumhuriyet döneminde vatandaşların Türkçe isimler kullanmaları özendirilmek istenilmiş 1934 yılında soyadı kanunu çıkarıldığında birçok kişiye bizzat Atatürk tarafından öz Türkçe adlar soyadı olarak verilmiştir. Ragıp Akatürk, Fahrettin Altay, Saffet Arıkan, Mahmut Esat Bozkurt, Salih Bozok, Kazım Dirik, Ali Fethi Okyar, Recep Peker gibi ünlü fikir ve devlet adamlarının soyadlarını bizzat Atatürk vermiştir.¹⁶

Türkçe isimler arasında geçen “Aba” ismi “kalın keçe” anlamında veya Arapça “babalar” anlamındaki “âbâ” kelimesinden gelmiş olabilir. Aba ismi VIII.

¹² Memili adının Adana, Osmaniye ve Maraş yöresinde kullanılan yerel bir ad olduğu bildirilmiştir. Bk.: S. Nişanyan, *Türkiye Kişi Adları Sözlüğü*, s. 383. Burada Memi adının Kürtçe olarak gösterilmesi de dayanaktan yoksun görünmektedir.

¹³ Doğan Yörük – Ayşe Güngören, “Kültürel Değişimi Şahıs İsimleri Üzerinden Okumak: Konya Şehri Kişi Adları (1518- 1642), *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi (GTTAD)*, Prof. Dr. Eşref Buharalı Özel Sayısı, Kasım 2024, s. 309.

¹⁴ İbrahim Köse, Afyonkarahisar (Karahisar-ı sahib) Sancağı Kişi Adlarının Değerlendirilmesi, DTCF Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara 1994.

¹⁵ S. Nişanyan, *Türkiye Kişi Adları Sözlüğü*, s. 691.

¹⁶ Eren Akçiçek, “Atatürk’ün Verdiği İsimler ve Soyadları Üzerine Bir Deneme”, <https://ayseustuner.webnode.com.tr/AtatürkleİlgiliHerşey>. Erişim: 4 Aralık 2024.

yüzyıl Orhun kitabelerinde Tonyukuk'un unvanları arasında "Apa (Aba) şeklinde geçmekte, Kuman – Kıpçak'larda ve Oğuz'larda yaygın bir unvan olarak kullanılmaktaydı.¹⁷ Türkiye'de Türkçe kişi adları üzerinde ilk defa özel olarak çalışmış olan Besim Atalay, *Aba* ismini "Harzem hanlarından Din Muhammed Han'ın torunu Ali Sultan gününde birçok işe karışmış bir Türkmen Beyi" olarak açıklamıştır.¹⁸

Sevindik (5-6)¹⁹ ismi Türkçe isimler arasında tercih edilen isimlerden birisiydi. Oğul neslinde 10. sırada yer alan Sevindik ismi Anadolu'nun diğer bölgelerinde de oldukça tercih edilen bir isim olmuştur. Nitekim Sevindik ismi Adana'nın 1518 tarihli ilk mufassal tahrir defterinde hem bir cemaatin adı; hem de Türkçe isimler arasında en çok kullanılan ikinci isim idi (43-42).²⁰ Yine yoğun Türkmen nüfus barındıran Hamid sancağında 1572 yılında Sevindik imlasıyla (5- 13); Sevindük şeklinde ise (167- 106) kişiye ad olmuştur.²¹

Baba kelimesi Türkçemizde bilinen esas anlamı dışında "şeyh, derviş" anlamında da kullanılmıştır. Mecazî olarak hürmete lâyık, yaşlı adamlara da *baba* diye hitap olunmuştur.²² Araplarda tasavvuf ve tarikat büyüklerine "şeyh" denilmekte iken Türkler arasında tasavvuf cereyanı kuvvetlendikten sonra Türk şeyhlerine "bâb, baba ve ata" lakapları verilmeye başlandı.²³ Ankara'da 1523 yılında *Baba* doğrudan kişi adı olarak kullanılmamıştı. *Baba Ahmed*, *Baba Hacı*, *Baba Mehmed* gibi isimlerde sıfat şeklinde birer kişi tarafından kullanılırken Hacı Baba ismi 5 ayrı kişiye ad olmuştur. *Seydi Baba* isimli 10 ayrı kişi bulunması üzerinde ayrıca durulması gerekir. Nitekim Ankara'da 8 kişi "âl-i resûl" olarak yani peygamber soyundan (seyyid) olarak kaydedilmişti. Bunlardan Bademli Mahallesine adını veren Seyyid Ahi Badem, mahalle camiinin de müezzini idi. Müderris olarak kayıtlı 3 kişi, 3 ayrı mahallede oturuyordu. Müderris, imam, müezzin gibi ilmiye sınıfından sayılan kimseler ile *muhassıl* denilen ve çoğu imam veya müezzin çocuğu olan medrese öğrencilerinin özellikle Arapça kökenli isimler aldıkları gözlenmektedir. Devlet bu kişilere mevcut görevleri yanında "şab

¹⁷ Abdülkadir Donuk, *Eski Türk Devletlerinde İdarî- Askerî Unvan ve Terimler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 2.

¹⁸ Besim Atalay, *Türk Büyüklüğü veya Türk Adları*, 2. Basım, Devlet Basımevi, İstanbul 1935, s. 11.

¹⁹ İsimlerden sonra parantez içerisinde verilen sayılardan birincisi kişi adının; ikincisi baba adının kullanım sıklığını göstermektedir.

²⁰ Yılmaz Kurt, "1518 Yılında Adana Sancağı Kişi Adları", *Uluslararası II. Adbilim Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı*, Ed. Jazira Agabekova, İbrahim Şahin, Astana 2022, s. 376.

²¹ Birgül Güngör, *Hamid Sancağı Kişi Adları*, DTCF Yayınlanmamış Lisans Tezi, Tez danışmanı: Yılmaz Kurt, Ankara 1997, s. 98.

²² Fuad Köprülü, "Baba", *İA*, II (1979), 5. Baskı, s. 165.

²³ Fuad Köprülü, "Ata", *İA*, I (1978), 5. Baskı, s. 711.

eminliği, şem’hane eminliği, cendere eminliği” gibi görevler vererek bu kişileri teşvik etmekteydi.

Anadolu’da Babaîler İsyanı’nı başlatarak büyük bir karışıklık çıkaran Baba İshak’ın (Baba İlyas, Baba Resul) bu adlandırmalardaki rolü de önemlidir.²⁴ Bektaşî şeyhlerinin de genellikle *baba* lakabını kullanmaları da bununla ilgili görülebilir.²⁵

Baba kelimesini Kürtçe veya Zazaca olarak gösterdikten sonra Farsça, Türkçe, Hintçe’de ortak olduğunu söylemek iyi bir anlatım olmadığı gibi *Baba* kelimesinin her yerde *Ali* isminin tamamlayıcısı olarak (Ali Baba şeklinde) kullanıldığını iddia etmek de XVI. yüzyıl tahrir kaynaklarının hiç görülmediğinin de bir itirafıdır.²⁶ Rahmetlik atanın hatırasına saygı alameti olmak üzere çocuğa “Ağababa” denildiği gibi babasının ismi Ali ise çocuğa, “Alibaba”; babanın adı Hacı ise çocuğa “Hacıbaba” adı verilirdi.²⁷

Baba adlarında 2096 kişi 495 farklı ad kullanmıştır. Bu 495 ad içerisinde en çok kullanılanları yine Arapça kökenli İslâmî isimlerdir. *Mehmed, Mustafa, Ali* gibi isimlerin kullanım oranları oğul neslinde artmaktadır. Kişi adlarında Arapça isimlerin kullanımının artmasının Yavuz Sultan Selim’in 1517 yılında Mısır’ı ve halifeliği almasından sonra artmış olduğu bir ön kabul gibi karşılanmıştır.²⁸ Burada yapmış olduğumuz bu tespit İslâmî kökenli isimlerdeki artışın Yavuz Sultan Selim döneminden çok daha önce başladığını göstermektedir. 1523 yılı vergi defterine yazılan bir kişi 10 yaşında çocuk bile olsa bu gerçek değişmeyecektir.

Aileye yeni gelen çocuk Cenab-ı Allahın bir lutfu, bir ihsanıdır. Bu yüzden çocuğa Tanrıverdi, Hüdaverdi, Allahverdi, Sübhanverdi, Çalabverdi, Hakverdi gibi isimler verilirdi. İbrahim Solak Maraş’ın Zamantu kazâsında 1564 yılında kullanılan 720 ismin % 34’ünün Türkçe kökenli isimler olduğunu tespit etmişti. Tanrıverdi, Durak, Çalabverdi, Kubad, Sevindik, Sübhanverdi, Budak, Uğurlu en çok tercih edilenlerdi.²⁹

Ankara kentinde ve özellikle Yabanâbâd (Kızılcıhamam- Çamlıdere) yöresinde yaygın olarak kullanılan Durali, Durbalı, Durhasan gibi isimler bazı

²⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1980, s. 169- 170.

²⁵ Aydil Erol, *Adlarımız*, 2. Bs, Ankara 1992, s. 51.

²⁶ Sevan Nişanyan, <https://www.nisanyansozluk.com/> Erişim tarihi: 25.11.2024.

²⁷ Erol, *Adlarımız*, s. 19.

²⁸ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2016, Kapı Yayınları, s. 340.

²⁹ İbrahim Solak ve Ahmet Gülenç, “Zamantu Kazâsı Kişi Adları (1564)”, *Maraş Araştırmaları II*, Ed. İbrahim Solak- Samet Alıç, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Palet Yayınları, Konya 2021, s. 38.

araştırmacılar tarafından Tur Ali, Tor Ali; Tur Balı, Tor Balı; Tur Hasan, Tor Hasan veya Turasan olarak okunmaktadır. Osman Kibar, Durali ismini fiilden türetilen adlar grubuna dâhil etmiş³⁰ ve “çocuğun Hz. Ali gibi olması dileğiyle” konulan adlardan olduğunu belirtmiştir.³¹

1728 tarihli 905 numaralı Revan Mufassal Defterini adbilim (onomastik) açıdan inceleyen Emine Erdoğan’ın verdiği bilgilere göre Ali Asker (1- 1), Ali Baba (2-19), Ali Ekber (5- 2), Ali Kulu (21- 19), Ali Merdan (1- 6), Ali Mirza (6- 2), Ali Rıza (9- 4), Ali Han (11-13), Aliverdi (11- 4), Dost Ali (2- 2), Şah Ali (5- 3), Mirza Ali (20- 27), Pir Ali (4- 3) gibi isimlerin çokluğu ve kullanım yoğunluğu bölgenin inanç yapısı ile ilgili olarak açıklanabilir.³² Tek başına kullanılan Asker ismi (35- 14) bu kompozisyon içerisinde 12 İmam’dan Hasan el-Askeri’nin bir etkisi olarak yorumlanmalıdır.³³

Tur ve Dur kelimeleri eski harflerle aynı şekilde yazıldığı halde aralarında anlam farklılığı da bulunmaktadır. Faruk Sümer’in *Sakalsız-oğlu Tur Ali* diye okuduğu Türkmen Beyi’nin adı Tor Ali Bey veya Dur Ali Bey olarak da okunabilir³⁴. Ankara yöresinde özellikle kelime Dur Ali şeklinde yeni harflere aktarılmış ve nüfus kayıtlarına da Durali şeklinde geçmiştir. Turasan isminin Tur Hasan isminin halk dilinde yuvarlanması ile oluşmuş olması akla yatkın gelmektedir. Dursun Bey’in Fatih dönemini anlattığı ünlü kitabı *Tarih-i Ebu’l-feth* literatüre *Tursun Bey Taribi* olarak geçmiştir. Anadolu’da yaşayan Bayındır boyundan Kayı İnal Yabgu, oğluna *Tuman* ismini vermişti.³⁵ Memluk sultanı Duman Bey’in adı yine bu tı harfinin t-d okunması yüzünden *Toman Bey* olarak tarihe geçmiştir.

Defterimizde baba adı olarak iki defa geçen *Durası* (1-2) ismi bizim için yol gösterici olabilir. Durası çok açık bir şekilde çocuğun yaşaması dileğiyle verilen bir isimdir. Bu şekliyle Dursun ve Durdu isimlerinden hiçbir farkı yoktur. Dur Ali (2- 3) gibi Dur Balı ismi de bölgede kullanılan isimlerdendir. Burada cevaplanması gereken bir soru da niçin Dur Mehmed, Dur Ömer değil de Dur Ali, Dur Balı olduğudur.

Ankara bölgesinde “Tur” ve “Dur” önekleriyle oluşturulmuş isimlerin yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda defterimizde kayıtlı isimler şunlardır: Durası (1-1), Durbalı (0-1), Durdu (1-0), Durmuş Sofu (1-1),

³⁰ Osman Kibar, *Türk Kültüründe Ad Verme*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 122.

³¹ O. Kibar, *Türk Kültüründe Ad Verme*, s. 165.

³² Emine Erdoğan, *Nabıvan Sancağı Kişi ve Yer Adları*, DTCF Tarih Bölümü Lisans Tezi, Tez Danışmanı Yılmaz Kurt, Ankara 1995, s. 40.

³³ E. Erdoğan, *Nabıvan Sancağı Kişi ve Yer Adları*, s. 38.

³⁴ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, İstanbul 1980, s. 252.

³⁵ F. Sümer, *Oğuzlar*, s. 315.

Dursun (1-0), Durmuş (13-8), Durali (2-3), Tursun Baba (1-0), Hacı Turahan (1-1), Hacı Tursun (1-1), Turahan (1-0), Turasan (0-1), Turası (0-1), Tursun (3-5).

3. Millet, Kavim, Boy, Taife ve Aşiret Adları

Ankara sancağı 24 Oğuz Boyu'nun yer adlarında en yaygın olarak kullanıldığı bir sancaktır.³⁶ Yabanâbâd kazâsında Kınık isimli 2 köy; Alpagut isimli 2 köy bulunduğu gibi Avşar, Bayad, Bayındır, Peçenek gibi 24 Oğuz boyundan ad alan köyler diğer sancaklara göre çok daha fazladır.³⁷ Ancak kişi isimlerine baktığımızda yer adlarındaki oranda kavim ve boy etkisi görülüyor.

Karaman adı tıpkı *Alaman*, *Alaca* gibi renk bildiren bir ad olarak kabul edilebileceği gibi Karamanoğulları beyliğinden dolayı kavim ve boy adı olarak da değerlendirilebilir. *Tatar* ismi de etnik yapı ifade edebileceği gibi *ulak* anlamında meslek de ifade etmiş olabilir. Arap, Acem gibi isimler ise 1 veya 2 kişi tarafından kullanılan yaygın olmayan isimlerdir.

Bu doğrultuda kavim, millet ve boy adlarından yapılmış isimler şunlardır:

Abdullah Arab (1-0), Acem (0-3), Arab (0-3), Arab Cafer (1-0), Arab Hacı Mehmed (1-0), Arab Said (1-0), Emrus Arab (1-0), Karaman (0-1), Menteş (1-1), Menteşe (0-2), Saka Arab (1-0), Saruhan (0-1), Tatar (1-2).

4. Köle, Mu'tak ve Mühtedî Adları

Din değiştiren gayrimüslimler genellikle baba adları *Abdullah* olarak mufassal tahrir defterlerine kaydedilmekteydi. İslâm dinini seçen bu kişilere "kisve-baha" vs. isimler altında para yardımı yapıldığı gibi din değiştirmenin kişinin kendi isteği ile olması da şart koşuluyordu. Din değiştiren kişinin yaşının 17, hatta 20 olmasından dolayı bunun resmen mümkün olamayacağına ilişkin belgeler yayınlanmıştır.³⁸ Bu doğrultuda Ankara'da deftere kayıtlı kişilerin baba adları incelendiğinde 81 kişinin baba adının Abdullah olduğu tespit edilmiştir. Oysaki oğul neslinde sayı daha yüksek olmasına rağmen Abdullah ismi ancak 10 kişi tarafından kullanılmıştır. Oğul nesli ile baba nesli arasındaki bu büyük fark ihtida yani din değiştirme olayıyla açıklanabilir.

³⁶ F. Sümer, *Oğuzlar*, s. 351.

³⁷ Kurt, *Kızılbaşınam Gebeler Köyü Tarihi*, s. 5.

³⁸ Mehmet Şeker, *Osmanlı Belgelerinde İhtidâ Kavramı ve Mühtedîler*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2007, s. 200-202.

Baba adı Abdullah olan 81 kişinin isimlerine bakıldığında 48 farklı isim kullanılmış olduğu görülmektedir. Baba adı Abdullah olanlar tarafından en çok kullanılan isimler şunlardır: İskender (9), Yusuf (9), Ali (5), Hamza (4), Süleyman (4), Ahmed (3), Hacı Yusuf (2). Ankara sancağında, Adana sancağında görüldüğü üzere³⁹ mühtedilere *Mübarek*, *Reyhan*, *Mercan* gibi belirli isimlerin verilmesi geleneği yoktu. Aslında İslâma geçen azatlı kölelere verilen bu isimlerden *Yusuf* isminin tercih edilmesi Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından köle olarak satılmış olmasının bir hatırası olarak yaşatılmıştır. İskender isminin *Aleksander* isminin karşılığı olarak kullanılması mühtedilerin geçişte zorluk yaşamamaları için düşünülmüş olabilir.

İskender ismi hem oğul neslinde hem de baba neslinde en çok kullanılan isimler arasındadır.⁴⁰ İskender isminin en çok kullanılan ilk otuz isim arasında yer alması Ankara'da önemli bir köle varlığı bulunduğuna işaret olarak değerlendirilebilir. 1516 tarihli Biga Tahrir defterine bakıldığında din değiştirmenin Ankara sancağına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Biga'da 500 kişinin baba adı Abdullah'tır. Baba adı Abdullah olan kişilerin en çok kullandığı isim Ankara'da olduğu gibi Yusuf (33 kişi) ve İskender (18 kişi)'dir.⁴¹

Emel Himmetoğlu, 41 adet Adana Şer'iyye Sicilini tarayarak 32 ihtidâ olayı tespit etmiştir. İhtidâ edenlerin artık XVI. yüzyılda olduğu gibi Mübarek, Reyhan gibi belirli isimler almadıkları Mehmet, Mustafa, Ayşe, Hatice gibi klasik İslâm isimlerini tercih ettikleri görülmüştür.⁴²

1523 tarihli defterimizde 59 kişi mu'tak yani azadlı köle olarak kaydedilmiştir. Mu'taklar tarafından en çok kullanılan isimler şunlardır: İskender (9), Yusuf (7), Karagöz (5), Hasan (4), Ayas (3), İlyas (3), Nasuh (3), Şirmerd (3), Alagöz (2) ve Cafer (2).

59 mu'tak arasından iki kişi Akmedrese Mahallesinde yaşamakta ve Hacı Bayram Zaviyesi'nde hizmetkârlık etmektedir. Bu 59 kişinin dışında Yavi Mahallesinde yaşayan ve beratla müezzinlik yapan Ahmed veled-i Abdullah isimli bir kişinin Veliyüddinzâde'nin atıklarından olduğu defterde kayıtlıdır.

³⁹ Yılmaz Kurt, *Anadolu'da Kişi ve Yer Adları*, Yayına Hazırlayanlar: Ertan Ünlü- Fatih Mehmed Önal, Akçağ Yayınları, Ankara 2020, s. 127.

⁴⁰ Kişi neslinde ismi İskender olan 21 kişiden 9'u mu'tak yani azatlı köledir. Ayrıca ismi İskender olan 9 kişinin de baba adının Abdullah olması *İskender* isminin büyük çoğunlukla köleler tarafından tercih edildiğini göstermektedir.

⁴¹ Yavuz - Çetinkaya, "Biga Sancağında Kişi Adları", s. 322.

⁴² Emel Himmetoğlu, "Osmanlı'da İhtidâ Hareketleri ve Adana'da İhtidâ Edenler (1750-1799)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 13, S. 74 (2020), s. 142.

Atıklarının bir kısmında sahiplerinin ismi yazılmışken bazılarında ise yalnızca mu'tak olduğu belirtilmiş ve sahiplerinin ismi yazılmamıştır. Köle azat edenler arasında halkın yanı sıra devletin önemli kademelerinde yer alan idareciler de bulunmaktadır. Örneğin *Hızır* isimli bir mu'tak *Celal Kadı* tarafından⁴³; *İskender* isimli bir köle *Acem Kadı* tarafından azat edilmiştir.⁴⁴ Keza *Ayas* isimli bir köle ise *Turan Paşa* isimli bir şahsın azatlısıdır.⁴⁵ Ankara'da 59 azatlı köle bulunması bu azatlı kölelerin şehirdeki sof tezgâhlarında çalıştırılmakta olması ile ilişkilendirilebilir. Kölelerin dokuma tezgâhlarında çalıştırılmasının çok daha büyük bir örneğini Bursa şehrinde görmekteyiz. Şehirdeki 2.000 kadar ipek tezgâhında yoğun bir şekilde köle kullanılması yüzünden Bursa'da baba neslinde Abdullah isminin kullanım oranı Mehmed isminin bile önüne geçmiş ve %11'lere kadar ulaşmıştır.⁴⁶

5. Gayrimüslim Kişi Adları

117 numaralı deftere göre 1523 yılında Ankara şehir merkezinde 469 gayrimüslim yaşamaktaydı. Gayrimüslim halk oğul neslinde 216; baba neslinde ise 189 farklı isim kullanmıştır. Ankara'daki gayrimüslimlerin kullandığı isimlerin kökenine bakıldığında isimlerin büyük çoğunluğunun Türkçe olduğu gözlenmektedir.

Gayrimüslim halk *Serkiz* ve *Kirkör* gibi Ermenice isimler kullanmışsa da bunların en çok tercih ettiği isim hem baba ve hem oğul neslinde *Balı* olmuştur. Balı ismini *Aslan* (Arslan) ve *Aydın* isimlerinin takip etmesi diğer şehirlerimizde çok görülmeyen bir durumdur. Sadece Sivas'ın Karakuş nahiyesinde yaşayan Ermenilerin böyle yüksek oranda Türkçe isim kullanmış olduklarını gördük ve bunun sebebi olarak da bu Ermenilerin Kuman/ Kıpçak kökenli Türkler oldukları tezine ulaştık.⁴⁷ Ankaralı gayrimüslimler için de böyle bir ihtimal geçerli olabilir ve bu konu özel olarak araştırılmalıdır.

İsimleri üzerinden gayrimüslim halkın etnik kökenini değerlendirmek gerekirse *Kirkör* (7-7), *Serkiz/ Serkis* (8-1), *Vartan* (3-5) gibi isimler üzerinden şehirde yaşayan Ermenilerin çoğunluk teşkil ettiğini söyleyebiliriz. İskender

⁴³ Hızır mu'tak-ı Celal Kadı, TTD 117, s. 16.

⁴⁴ İskender mu'tak-ı Acem Kadı, TTD 117, s. 32.

⁴⁵ Ayas mu'tak-ı Turan Paşa, TTD. 117, s. 33.

⁴⁶ Zeynep Saruşık, *Bursa Sancağı Kişi Adlarının Değerlendirilmesi*, DTFC Tarih Bölümü, Basılmamış Lisans Tezi, Ankara 1993.

⁴⁷ Yılmaz Kurt "Osmanlı Ermenilerinde Türkçe Kişi Adları", *Prof.Dr. Yavuz Ercan'a Armağan*, Yayına Hazırlayanlar: Seyit Sertçelik, Haldun Eroğlu, Melek Sarı Güven, Turhan Kitabevi, Ankara 2008, s. 703.

(Aleksandır/ Al-İskender) (13-6), Yorgi (6-3) gibi isimler Rum varlığına; Abraham (0- 6), Yakub (Yagob) (13- 14) gibi isimleri Yahudi nüfusa işaret olarak kabul edilebilir.

Sicil kayıtlarına göre Ankara'da Ermenilerin 17 mahallede, Rumların Kale içinde bulunan Kurd Mahallesi dâhil 5 mahallede, Yahudilerin ise Yahudi Mahallesi ile beraber 4 mahallede adları geçmektedir⁴⁸.

Tablo VI: Gayrimüslimler Tarafından En Çok Kullanılan İlk 20 İsim

SIRA	KİŞİ İSMİ	K. SAYISI	K. ORANI	BABA ADI	K. SAYISI	K. ORANI
1	Balı	19	4,05%	Balı	15	4,09%
2	Aslan	17	3,62%	Yakub	14	3,81%
3	Aydın	17	3,62%	Aslan	12	3,27%
4	Sinan	15	3,20%	Karagöz	9	2,45%
5	İskender	13	2,77%	Murad	8	2,18%
6	Yakub	13	2,77%	Arslan	7	1,91%
7	Yusuf	10	2,13%	İvaz	7	1,91%
8	Karagöz	9	1,92%	Kirkör	7	1,91%
9	Tursun	9	1,92%	Tanrıvirmiş	7	1,91%
10	İshak	8	1,71%	Yusuf	7	1,91%
11	Seferşah	8	1,71%	Abraham	6	1,63%
12	Serkiz	8	1,71%	Ayvagülü	6	1,63%
13	Kirkör	7	1,49%	İskender	6	1,63%
14	Murad	7	1,49%	Kaya	6	1,63%
15	Ümid	7	1,49%	Ayvati	5	1,36%
16	Ayvagülü	6	1,28%	Vartan	5	1,36%
17	Kaya	6	1,28%	Aydın	4	1,09%
18	Yorgi	6	1,28%	Hızır	4	1,09%
19	Ayvati	5	1,07%	İshak	4	1,09%
20	Devletyar	5	1,07%	Sinan	4	1,09%

6. Mezhep Etkisi Gösteren Adlar

Hız. Ali, hem Alevî-Bektaşî kesimlerde hem de Sünnî halk arasında sevgi ve saygı ile anılan bir kişidir. Bu bakımdan Ali isminden hareketle mezhep etkisi aramak doğru olmayacaktır. Ancak *Alikulu*, *Şabkulu*, *Aliverdi*, *Ali Balı*, *Şab Balı* gibi isimler sıradan verilebilecek isimler değildir. *Dede Balı*, *Hızır Balı*, *Seydi Baba* gibi isimlerde mezhep etkisi aranabilirse de Pir Ahmed (21- 8); Seydi Ahmed (23- 19) gibi isimlerde kullanım sıklığına bakarak böyle bir hüküm vermek yanıltıcı

⁴⁸ Canan Çetinkaya, *17. Yüzyılda Ankara'nın Gayrimüslim Nüfusuna Yönelik Bir Araştırma*, İKSAD (Nüfus Çalışmaları 1), Editör: Nihat Karaer, Ankara 2021, s. 94.

olabilir. Pir ve Seydi sıfatlarının çoğunlukla Ahmed ismiyle birlikte kullanılmasının özel bir arka planı olduğu düşünülebilir. Bu durum, 1518 tarihli Adana Mufassal Tahrir Defteri'nde de görülmektedir. Söz konusu defterde, *Seydi Ahmed* ismi oğul neslinde 13 (%0,20), baba neslinde ise 34 (%0,50) kişi tarafından tercih edilmiştir.⁴⁹ Adana ve Ankara defterlerinde Seydi Ahmed ismi öne çıksa da Biga sancağında durum farklıdır. Biga'da oğul neslinde *Seydi Ali* ismi 19 (%0,24) kişi tarafından kullanılırken, baba neslinde yalnızca 2 (%0,03) kişi tarafından tercih edilmiştir. *Seydi Ahmed* ismi ise Biga'da sadece 2 kişi tarafından kullanılmıştır.⁵⁰

Seyyid isminin türetilmiş bir formu olarak değerlendirilebilecek bu isim, aynı zamanda Seyyid etrafında toplanan, ona halef olan ya da o aileye mensup olan kişileri ifade eden anlamlar da barındırmaktadır. Her durumda, bu ismin *Seyyidlik* vurgusu taşıdığı belirtilmelidir. Ayrıca, görece sufi, Bektaşî veya Alevî unsurlar arasında bu ismin daha bilinçli bir tercih olarak öne çıktığı düşünülmektedir.⁵¹

Ankara sancağında mezhep etkisi bakımından dikkat çeken isimler şunlardır: Ali Balı (9-2), Ali Dede (2-2), Dede Balı (9-0), Hacı Bektaş (1-0), Hasan Balı (3-0), Hızır Balı (26-4), Pir Ahmed (21-8), Pir Ali (5-2), Pir Dede (3-1), Seydi Baba (10-2), Şah Ali (1-0), Şah Baba (1-0), Şah Balı (2-0), Şah Hüseyin (2-0), Şahkulu (4-1), Yar Ali Şeyh (1-0).

Bu isimlere benzer şekilde Alevî-Bektaşî geleneğe uygun isimler 1727 tarihli Revan defteri İğdır yöresinde⁵² ve Hamid sancağında görülmektedir. 1572 tarihli Hamid Sancağı Mufassal Tahrir Defteri'nde *Balı* ismi en çok kullanılan isimler arasında 14. sırada (886/ 1,50% - 675/ 1,65%) bulunduğu gibi Hızır Balı (234-99), İsa Balı (83- 42), Hamza Balı (74- 43), Tur Balı (65- 57), Ali Balı (33- 12) gibi balı ile yapılan birleşik isimler de oldukça yüksek oranda kullanılmıştır. Balı ismindeki bu yoğunlaşma Hacı Bektaş Veli'nin müritlerinden olan Balım Sultan'a duyulan saygının bir ifadesi olarak yorumlanmıştır.⁵³

7. Yer Adlarından Türetilen Adlar

Ankara sancağında kullanılan isimlerden bazıları yer isimlerinden türetilmiştir. Örneğin, Kazur ve Kebkebir Ankara'nın mahalleleri arasında yer

⁴⁹ Kurt, "1518 Yılında Adana Sancağı Kişi Adları", s. 379.

⁵⁰ Yavuz - Çetinkaya, "Biga Sancağında Kişi Adları", s. 319.

⁵¹ Cahit Telci, "Ali'den Yar Ali'ye, Şah Kulu'ndan Allah Kulu'na: XVI. Yüzyıl Erzincan ve Kemah Şehirleri Kişi Adları Hakkında", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 2019, sayı: 20, s. 17.

⁵² Mehmet Salih Erpolat, "1727 Tarihli Tahrir Defteri'ne Göre İğdır'daki Kişi Adlarında Hz. Ali ve Ali Sevgisinin İzleri", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 2018, sayı: 18, s. 171-174.

⁵³ B. Güngör, *Hamid Sancağı Kişi Adları*, s. 30.

almaktadır. Ankara'nın kazâsı olan Ayaş, Ayas şeklinde kişi adı olarak kullanılmıştır. Tarihte Fatih döneminin ünlü devlet adamlarından Mimar Ayas Ağa (ö.1487) ve Ayas Paşa'yı bilmekteyiz⁵⁴. Bu şekilde yer adlarından türetilmiş isimler şunlardır: Ayas (3-2), Aydın (9-5), Benefşelik (1- 0), Ezine (1-0), Gülşehrî (0-1), Kayaş (1-1), Kazur (0-1), Kebkebir (0-1), Kumari (1-0), Mekke Memi (1-0), Murad Akşehrî (1-0), Seydi Karamanî (1-1), Seydi Mahmud Sivrihisarî (1-0), Şibli (2-0).⁵⁵

Benefşe kelimesi menekşe anlamında olup Benefşelik (1- 0) ise ilk defa burada karşılaştığımız bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ezine, sözlükte haftanın Cum'a günü anlamındadır. Çanakkale'nin Ezine ilçesine bu adın verilmesi burada Cum'a günleri hafta pazarı kurulması sebebiyle olmalıdır. Ezine adı daha çok kadın adı olarak kullanılmakta olduğu halde burada erkek adı olarak geçmektedir.

8. Fiilden Türetilen Adlar

Fiilden türetilen adlar daha çok “verdi, virdi” fiili ile yapılan Allahverdi, Aliverdi, Çalabverdi, Hakverdi, Hudaverdi, Hudavermiş, Sübhanverdi, Tanrıverdi, Tanrıvermiş gibi adlardır. Eski devirlerde kullanılan *Toktamış* adı *Durmuş* anlamında olup günümüzde hemen hemen unutulmuş gibidir. Defterimizde fiilden türetilmiş şu isimleri tespit ettik:

Atandı (1-1), Çalabverdi (1- 1), Demirdelen (0-1), Durak (2-4), Durası (1-1), Durdu (1), Durmuş (13-8), İlviren (0-1), Güvendik (1-4), Hayruğrayası (1-1), Hudaverdi (2-1), Koç Basan (0-1), Satılmış (3-3), Sevindik (5-6), Tanrıvermiş (0-3), Taşkun (1-2), Toyran (1-0), Yemyemezöğlü (0-1), Yuntabindi (0-1).

Yemyemezöğlü ve Yuntabindi isimleri XVI. yüzyıla ait diğer defterlerde pek görülmeyen yöreye has isimler olarak kabul edilebilir. Yund kelimesi yabani at anlamında olup Yuntabindi ise bir tür dilek ifade etmektedir: Çocuk büyüsün ve ata binen bir delikanlı olsun.

9. Dilek İfade Eden Adlar

Eskiden çocuk ölümleri çok fazla olduğu için çocuklar ölmesin, yaşasın diye Durdu, Dursun, Durmuş, Yaşar gibi isimler verilmekteydi. Satılmış ismi de

⁵⁴ Zeki Sönmez, “Ayas Ağa”, *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 201; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, 3.Bs., Ankara 1975, s. 163.

⁵⁵ Şibli, İran'ın Doğu Azerbaycan Eyaleti'nin Bostanabad şehristanı'nda bir köydür.

çocuğun yaşaması, Azrail'in gelip almaması için konulmuş isimlerdendir. Dilek ifade eden isimler arasında Hayruğrayası ismi yöreye has isim olarak sayılabilir.

Hayruğrayası (1- 1), Durası (1-1), Durdu (1), Durmuş (13- 8), Dursun (3- 5), Yuntabindi (0-1 dilek ifade eden isimler olarak görülmektedir.

10. Sanat ve Meslek İfade Eden Adlar

Kişilerin icra ettikleri mesleklerin çocuklarına isim olarak verildiği görülmektedir. Bu meslek isimlerinin daha çok baba adlarında geçmiş olması babalarının mesleğini ifade etmek için kullanıldığını göstermektedir. *Atçı* (0-1), *Börekçi Ali* (1-0), *Çanakçı* (0-1), *Çerçi* (0-1), *Çırak* (0-1), *Çoban* (2-1), *Çubukçu* (0-1), *Debbag* (0-1), *Değirmenci* (0-1), *Eşekçi* (0-1), *Göncü* (0-1), *Hamamcı Hacı* (1-0), *Kadı* (0-1), *Kakülcü* (0-1), *Kalkancı* (0-1), *Kefşger* (0-2), *Nakkaş* (0-1), *Na'ibend* (0-1), *Muarriif* (0-1), *Müezzîn* (0-1), *Saka* (0-1), *Sarraif* (0-1), *Tarakeçi* (0-1), *Topçu* (0-2), *Yaycı* (0-2), *Musa Hayyat* (1-0), *Pehlivan* (1-0), *Saka Arab* (1-0), *Saka Yusuf* (1-0).

Kefşger, ayakkabı tamircisi anlamında olup bugün daha çok köşker olarak adlandırılmaktadır.

11. Renk İfade Eden Adlar

İsimlerde renkler kullanılırken genellikle üç renk tercih edilmiştir. Bu renkler akçe, kara ve sarıdır. En çok kullanılan "kara" kelimesi hem isim (Akça Kara); hem de ismin başında sıfat olarak (Kara Ali) şeklinde kullanılmıştır. Kara kelimesi renk ifade ettiği gibi, yön de gösterebilir. Ayrıca dışarıdan gelme birisini ifade etmek üzere de kullanılır. Adana sancağında mühtediler arasında Kara Mübarek, Kara Uğurlu isimlerinin çokluğu bu dışarıdan gelişi ifade etmektedir.⁵⁶ Defterde renkler ile türetilmiş isimler şunlardır:

Akça Ali (1-0), Akça Dede, Akça Kara (1-0), Saru (3-1), Saru Hamza (1- 0), Saru Musa (0-1), Saruhan (0-1), Kara (1-2), Karaca (3- 2), Kara Ahmed (0-2), Kara Ali (1- 0), Kara Balı (1-1), Kara Bey (2-2), Kara Hacı (1- 1), Kara Hızır (2-0), Karaman (0- 1), Kara Mehmed (2-1), Kara Seydi (2-1), Kara Pirî (0-1), Kara Ümmet (1-1), Kara Veli (2-0), Kara Yusuf (2-1), Karagöz (6-1).

Karaman, sözlük anlamı olarak "karası çok" anlamındadır. Ancak komşu sancak olan Karaman dolayısıyla da bu isim verilmiş olabilir. Karaca isminin kişi

⁵⁶ Kurt, *Anadolu'da Kişi ve Yer Adları*, s. 31.

adı olarak 3 ayrı kişi; Kara Bey'in 2 ayrı kişi tarafından kullanılmış olması Hamamönü'nde külliyesi bulunan Karaca Paşa (ö. 1444) ile ilgili olabilir.

12. Fiziki Özellik Belirten Adlar

Kör, topal gibi vücutça sakatlık ve eksiklik belirten adlar çok az kullanılmıştır. A'rec, Arık ve Solak isimleri baba adlarında kullanılan isimlerdendir. Ancak bu isimlere oğul neslinde rastlanmamaktadır. A'rec Arapça topal demektir. Buna rağmen vergi muafiyetini belirtmek üzere isimlerin üzerine "a'mâ, kötürüm, meflûc, yek-pa, yek-dest" gibi tanımlayıcı özellikler yazılmış ancak bunların isim olarak verilmesi tercih edilmemiştir.

13. Doğum Yeri ve Zamanıyla İlgili Adlar

Çocuğun doğduğu gün veya ay isimlerinin çocuğa ad olarak verilmesi oldukça yaygın bir uygulama idi. Bayramdan bir gün önce doğan çocuklara *Arefe* veya *Arafa* isminin verilmesi, Bayram günü doğan çocuklara *Bayram* isminin konulması bu cümledendir. Benzer şekilde Kazak Türkleri bayramda doğan kız çocuklarına *Iyd Güllü* (Bayram Güllü) adını vermişlerdir.

Yaylada doğan çocuklara *Yayla*, *Yayla Bey*, *Yayla Beyi*, *Yaylacı*, *Yaylalı* gibi isimler verilmekteydi. Afyonkarahisar sancağında 255 kişi Yayla (151- 104) adıyla çağrılmakta olduğu halde⁵⁷ Ankara şehir merkezinde sadece 2 kişinin Yayla (0-2) adını aldığını görmekteyiz. Bu durum biraz da kırsal kesim ile şehirli nüfusun ad verme geleneği ile ilgili olarak değerlendirilebilir. Defterde tespit edebildiğimiz bu türden isimler şunlardır:

Bayram (2-3), Bayramlı (3), Cibali (0-1), Kalacuklu (0-1), Muharrem (16) Ramazan (22), Receb (7-2), Şaban (15), Yayla (0-2), Seydi Karamanî (1-1), Seydi Mahmud Sivri Hisari (1-1).

14. Tarihî Şahsiyet Adları

Defterimizde tarihi şahsiyet isimleri beklenilenden çok daha az olmuştur. Ankara ile özdeşleşmiş bir isim olan Hacı Bayram hazretlerinin adı baba neslinde 7 kişi tarafından kullanılırken oğul neslinde 6 kişi tarafından kullanılmıştır. Hacı Bektaş ise sadece oğul neslinde 1 kişi tarafından kullanılmıştır. Ankara'nın tanınmış vakıf kurucularından Kızıl Bey'in isminin 1522'lerde hiç geçmemiş

⁵⁷ Köse, *Afyonkarahisar Sancağı*, s. 25.

olması ilginçtir. Çünkü XVI. yüzyılda vâkîf evladından olduğunu öne süren kimseler mütevellilik görevi üstlenmişlerdi.⁵⁸

Murat I. döneminde (1362-1389) Ankara'nın ikinci fethi sırasında yararlılıklar gösteren ve bölgenin iskân edilmesi amacıyla kendisine geniş bir toprak tahsis edilen Turasan Bey'in ismi⁵⁹, tarihî bir şahsiyet olarak öne çıkmaktadır. Turasan ismi, baba neslinde bir kişi tarafından kullanılmakla birlikte, bu ismin değişik okunuşu olan Turhasan isminin oğul neslinde iki kişi tarafından kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca, yine Turasan isminin farklı yazılmasıyla oluşan Durhasan ismi de baba neslinde iki kişi tarafından tercih edilmiştir.⁶⁰ Bu durum, Turasan Bey'in tarihî ve kültürel etkisinin sonraki nesillerin isimlendirme tercihleri üzerinde belirgin bir iz bıraktığını göstermektedir.

Yeğen Bey Turasan Bey'in kız kardeşi Fatma Hanım'ın oğlu olup dayısı kendisini evlatlık olarak alıp yetiştirmiş ve kendisinden sonra kurduğu vakfın yönetimini ona bırakmıştır.⁶¹ Bu doğrultuda Mukaddem Mahallesinde oturan Durhasan'ın oğluna Hızır Balı ismini vermesi de oldukça manidardır.⁶²

Ankara şehir merkezinde en sık kullanılan tarihî şahsiyet adlarından birisi de Hızır Balı ismidir (26- 4). Hızır Balı halk arasında Yeğen Bey olarak ün kazanmış⁶³ bölgede sevilen ve saygı duyulan bir şahsiyet olmuştur. Ancak, Hızır Balı'nın Yeğen Bey olarak tanınmasına rağmen, defterde Yeğen Bey isminde bir kayıt bulunmamaktadır. Bu, tarihi şahsiyetin unvan ya da lakabı olarak bilinen isminin, bireysel isimlendirme pratiklerine yansımadığına işaret etmektedir. Bu bağlamda, Hızır Balı isminin yaygınlığı, Yeğen Bey'in bölge halkı üzerindeki etkisinin daha çok asıl adı üzerinden sürdüğünü göstermektedir.

⁵⁸ Kadir Demirel, *Ankara Kent Tarihine Bir Katkı: Kızıl Bey, Hayatı, Hayrâtı ve Vakıfları*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021.

⁵⁹ Ahmet Nezih Turan, *Yabanâbâd Tarihini Ararken*, Kızılcahamam Belediyesi Yayınları, Ankara 1999, s. 63-64.

⁶⁰ Turhasan ismi defterde “تورحسن” şeklinde yazılırken Durhasan ise “طورحسن” olarak yazılmıştır. Bu nedenle iki ismin okunmasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

⁶¹ Turan, *Yabanâbâd Tarihini Ararken*, s. 62-63.

⁶² TD.117, s. 31.

⁶³ Abdülkerim Erdoğan, *Geçmişten Günümüze Kazan*, Kazan Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, Ankara 2009, s. 568- 569; Hatice Beyza Çuhadar, *Ankara Kent Tarihine Bir Katkı: Turasan Bey ve Yeğen Bey- Hayatı, Hayrâtı ve Vakıfları*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022, s. 8. Yeğen Bey'in adı, 1917 yılında yanan Yeğen Bey Cami kitabesinde Hacı Ahmed bin Hızır Yeğen olarak kaydedilmiştir.

15. Dini Unvanlar Kullanılarak Yapılan Adlar

Bu başlık altında Hacı, Hoca, Şeyh, Seyyid, Şerif sıfatı taşıyan isimleri değerlendirebiliriz. Bunlardan en çok kullanılan sıfat Hacı sıfatıdır. İnceleme alanımız Ankara şehir merkezi olduğu için Hacı sıfatı alan kişilerin çokluğu normal karşılanmalıdır. Bu durum aynı zamanda şehir halkının zenginliğinin de bir ölçütü olarak değerlendirilebilir.

Mehmed adı en çok kullanılan ad olduğu için Hacı Mehmed (26- 20) adının da bu kadar yüksek oranda kullanılmış olması anlaşılabilir bir durumdur. Daha sonra Hacı Ali (8- 8), Hacı Mustafa (7- 6) ve Hacı Bayram (6- 7) gelmektedir. O dönemde Mekke'ye hacca gitmek çok daha yorucu ve masraflı bir işti. Bu yüzden "Hacı" kelimesinin de saygınlığı çok daha fazla idi. Hacı sıfatı taşıyan kişilerin büyük bir kısmı hac farızasını yapmış ve Şer'iyye kayıtlarında El-hâcc diye geçen kimseler olabildiği gibi bazılarına doğduğu gün ismi hacı sıfatı ile birlikte verilmiş olabilir. Mesela Hacı Bayram ismi taşıyanlar doğrudan Hacı Bayram Veli'ye izafetle hacı sıfatı almış olabilirler. Hacı sıfatı almış 100 ismi toplamda oğul neslinde 177 kişi, baba neslinde 194 kişi kullanmaktaydı. Hacı İvaz ismi zamanla bozularak Hacivat şeklinde Karagöz'ün arkadaşı olarak karşımıza çıkacaktır. Hacivat adının *Hacı Ayvad* isminin bozulmasıyla oluştuğu da ileri sürülmektedir.⁶⁴

Hoca kelimesini sıfat veya lakap olarak almış 8 kişi bulunmaktaydı. Ancak bunlar arasında Adana ve Antep yöresinde sıkça rastladığımız⁶⁵ Karakoyunlu beylerinden Bayram Hoca bulunmamaktadır.⁶⁶

Hoca kelimesi Ali Hoca, Emir Hoca, İne Hoca, Pir Hoca, Ümmî Hoca şeklinde birer kişi tarafından kullanılırken Hoca, Hoca Ali, Hoca Balı, Hoca Bahşayış, Hoca İbrahim, Hoca Paşa şeklinde sıfat olarak 5 kişi tarafından kullanılmıştır. Bir kişi doğrudan Hoca olarak adlandırılmıştır. Hoca olarak anılanlardan İne Hoca (1-1) Debbağân Mahallesi Camiinde müezzin olarak görev yapmaktadır. Ümmî Hoca ise Hallac Mahmud Mahallesinde oturmakta ve imamlık hizmetini yürütmektedir.

Şeyh, kelime olarak yaşlı, saygın kişi anlamındadır. Türkçemizde daha çok bir tekke veya zaviyenin yöneticisi, bir meslek grubunun başkanı anlamında kullanılır. *Şeyh* adını taşıyan 3 kişi varken (1- 2), *Şeyhî* adında 14 kişi (4-10) bulunmaktaydı. *Koyun Şeyh* adı ise Osmançık'ta zaviyesi bulunan Koyun Baba'yı⁶⁷

⁶⁴ "Hacivat", *Meydan Larousse*, C. 5, Meydan Yayınevi, İstanbul 1971, s. 499.

⁶⁵ Kurt, Anadolu'da Yer ve Kişi Adları, s. 55: Bayram (18- 10); Bayram Hoca (28- 24).

⁶⁶ F. Sümer, Oğuzlar, s. 246.

⁶⁷ Haşim Şahin, "Koyun Baba", *DİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 229.

çağrıştırmaktadır. Defterimizde, Şeyh, Şeyhî, Ahmed Şeyh, Yar Ali Şeyh şeklinde 19 farklı isim tespit edilmiştir.

Şeyh unvanı hem isimlerin başında sıfat olarak hem de isimlerden sonra lakab şeklinde yer almıştır. Bu bağlamda, Şeyh unvanıyla üretilmiş isimler şunlardır: Balı Şeyh (0-1), Ahmed Şeyh (1-1), Koyun Şeyh (1-0), Yar Ali Şeyh (1-0), Göçü Şeyh (0-1), Hacı Şeyh (0-1). Şeyh (1-2), Şeyhî (4-10), Şeyh Ali (1-3), Şeyh Mehmed (1-3), Şeyh İvaz (0-1), Şeyh Paşa (0-1).

Peygamber Efendimizin soyundan gelen kimseler, tarih boyunca genellikle “Seyyid” ve “Şerif” sıfatlarıyla anılmışlardır. Genel bir kanı olarak Hz. Hasan soyundan olanlara *şerîf*, Hz. Hüseyin soyundan olanlara *seyyid* denildiği kabul edilmiş olmasına rağmen bu konu kesinlik arz etmemektedir.⁶⁸ İncelediğimiz defterde, Peygamber soyundan geldiği belirtilen ve “âl-i resûl” olarak kaydedilen sekiz kişinin varlığı tespit edilmiştir. Seyyid Ahi Badem, Seyyid Ali, Seyyid Abdülkerim, Seyyid Abdüsselam ve Seyyid Sinan gibi şahısların Peygamber neslinden geldiği ve Seyyid unvanlarını kullandıkları görülmektedir. Ayrıca baba tarafından Seyyid Mehmed (2) ve Seyyid Zekerîya gibi isimlerin çocuklarının da *âl-i resûl* oldukları tespit edilmiştir. Bununla birlikte, *âl-i resûl* olmalarına rağmen “Seyyid” veya “Şerif” unvanını kullanmayan kişilerin de var olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin, Bademli Mahallesi’nde ikamet eden Piri veled-i Emir Hamza’nın, Peygamber soyuna mensup olmasına rağmen bu unvanları kullanmadığı görülmektedir. Benzer şekilde, Avancıklar Mahallesi’nde yaşayan ve babası Seyyid Mehmed olan Sefer için Seyyid unvanının kullanılmamış olması belki de babasının Seyyid olarak kaydedilmesiyle ilgili olabilir. Keza Hacı Musa Mahallesi’nde oturan Emrullah veled-i Piri, şerîfzâde olmasına rağmen “Şerif” unvanını kullanmamıştır.

Öte yandan, Peygamber torunlarından olup Baklacı Mahallesi’nde ikamet eden Seydi Ali’nin ise aynı zamanda bir hankâh şeyhi olarak görev yaptığı kaydedilmiştir.

16. Hayvan, Bitki ve Nesne Adları

Türk ad verme geleneğinde hayvan, bitki ve nesne isimlerinin de kullanıldığı tespit edilmiştir. Tahrir defterlerinde genellikle Tuğrul, Çağrı, Çakır, Sungur, Balaban gibi kuş adları kişi adı olarak kullanılmıştır. Defterimizde Çakır (1-0), Doğan (0-1), Tuğrul (1-1) ve Kartal (0-1) isimleri kullanılmıştır. Bu başlık altında kullanılan diğer isimler şunlardır:

⁶⁸ Mustafa Sabri Büyükaşcı, “Seyyid”, *DİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 41.

Arslan (1-0), Ebulleys (1-0), Hacı Karaca (1-1), Haydar (20- 3), Karaca (3-2), Koyun Şeyh (1), Kurd (0-2), Meges (0-1), Şirmerd (4-3), Yuntabindi (0-1), Yunus (0-3).

Bitki ve nesne adlarının da şahıs ismi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Defterimizde bu bağlamda şu isimler kullanılmıştır:

Aba (1-2), Budak (4-0), Bulak (0-1), Cevher (1-0), Ferman (0-1), Hacı Polad (1-0), İmad (1-1), İnsan (1-0), Kaya (8-5), Kaya Balı (2-1), Kaya Paşa (1-0), Kayalı (1-0), Mahzen (1-0), Polad (1-2).

17. Kadın Adları ve Diğer Adlar

Mufassal defterler vergi ve asker almak amacıyla düzenlendiğinden normal olarak kadın ismi yer almaz. Ancak vakıf veya hayır kurumunun kurucusu olarak kadın adlarına rastlamak mümkündür. İncelediğimiz defterde, günümüzde kadın ismi olarak bilinen bazı isimlerin Ankara sancağında erkek ismi olarak da kullanıldığını gördük. Bu durum, dönemin isimlendirme pratiklerinde çift cinsiyetli kullanımın yaygın olduğunu göstermektedir. Aşağıda, kadın ismi olarak bilirse de erkekler tarafından da kullanılan isimler verilmiştir:

Ashıhan (1-2), Ece (1), Elvan (1), Güllü İlyas (1), Güney (3-2), Hacı Gökçe (1-1), İdil (0-1), Kaya (8-5), Mürüvvet (2-4), Mürüvveti (2-0), Nimet (1-0), Öznur (0-1), Satı (2-3), Sevinç (0-1), Vildan (1-0), Benefşelik(0-1), Çeharyek (0-1), Ebida (0-1), Ökçesüz (0-1), Sendem (0-1).

Sonuç

Ankara sancağının ikinci mufassal tahrir defteri olan 1522 tarihli bu defter Kanunî'nin saltanatının ilk yıllarında tutulmuştur. Defterde kayıtlı 2930 vergi sorumlusu yetişkin erkek ve bunların babalarının isimleri ad bilim açısından incelendiğinde ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır.

1. Ankara ve çevresi 24 Oğuz Boyunun yoğun olarak yaşadığı bir bölge olmasına rağmen kişi adlarında 24 Oğuz Boyu'nun etkisini tam olarak göremiyoruz. Bu durum inceleme alanının Ankara şehir merkezi olarak alınması ile ilişkilendirilebilir.

2. Şehirde yaşayan 469 gayrimüslim nüfus Türkiye ortalamasına göre çok daha fazla oranda Türkçe isim kullanmışlardır. Bunun da sebebi olarak gayrimüslimlerin çoğunun Kale içinde 5 mahallede yaşayan zemberekçiyan ve kırışçiyan olarak adlandırılan muafılardan oluşması ile ilgili görülmektedir.

3. Mezhep etkisi bakımından Şahverdi, Şah Kulu, Şah Balı gibi isimler yanında Hızır Balı (26- 4) ve Seydi Ahmed (23- 19) isimlerindeki artış oranı dikkat çekmektedir. Buna rağmen Ali Kulu ve Aliverdi gibi Azerbaycan coğrafyasında rastladığımız uç isimler Ankara'da görülmez.

4. Meslek isimleri bazen sıfat bazen de unvan olarak yazılmış olmasına rağmen kişilerin mesleklerinin belirtilmesinde özel bir gayret gösterilmemiştir.

5. Hacı, hoca, seyyid (seydi), şerif gibi unvanların normalin üzerinde oluşu da şehir ekonomisi ve şehir kültürü ile açıklanabilir.

6. 1522 yılında baba adı Abdullah olanların 81 kişiye ulaşmasından hareketle şehirde bir ihtida olayı yaşandığı anlaşılmaktadır. Yeni Müslümanlar daha çok İskender (9) ve Yusuf (9) ismini tercih etmiştir.

KAYNAKÇA

- AKÇİÇEK, Eren, "Atatürk'ün Verdiği İsimler ve Soyadları Üzerine Bir Deneme." Erişim: 4 Aralık 2024. <https://ayseustuner.webnode.com.tr/>
- ATALAY, Besim, *Türk Büyüklüğü veya Türk Adları*, Devlet Basımevi, İstanbul 1935.
- BARCAN, Ömer Lütfi, "Research on the Ottoman Fiscal Survey", *Studies in the Economic History of the Middle East*, Ed. M. A. Cook, Oxford University Press, New York 1970, s. 163-171.
- BÜYÜKAŞCI, Mustafa Sabri, "Seyyid", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 37 (2009), s. 40-43.
- ÇETİNKAYA, Canan, *17. Yüzyılda Ankara'nın Gayrimüslim Nüfusuna Yönelik Bir Araştırma*, İKSAD (Nüfus Çalışmaları 1), Ed. Nihat Karaer, Ankara 2021.
- ÇUHADAR, Hatice Beyza, *Ankara Kent Taribine Bir Katkı: Turasan Bey ve Yeğen Bey- Hayatı, Hayratı ve Vakıfları*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- DEMİREL, Kadir, *Ankara Kent Taribine Bir Katkı: Kızıl Bey, Hayatı, Hayratı ve Vakıfları*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- DONUK, Abdülkadir, *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.
- EMECEN, Feridun M, *Yavuz Sultan Selim*, Kapı Yayınları, İstanbul 2016.
- ERDOĞAN, Abdülkerim, *Geçmişten Günümüze Kazan*, Kazan Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, Ankara 2009.
- ERDOĞAN, Emine, "15. ve 16. Yüzyıllarda Ankara Sancağı'nın İdari Yapısı Üzerine Bazı Düşünceler", *Taribte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, Ed. Yılmaz Kurt ve Ertan Ünlü, C. 1, Ankara 2012.

- ERDOĞAN, Emine, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Ankara Tabir Defterleri'nin Analizi*, Gazi Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, 2004.
- ERDOĞAN, Emine, *Nahcivan Sancağı Kişi ve Yer Adları*, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü Lisans Tezi, 1995.
- ERDOĞRU, Mehmet Akif, "1530 Yılında Ankara Çevresinde Konar Göçer Topluluklar", *Taribte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, C. I, Ankara 2012, s. 9-22.
- ERGENÇ, Özer, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihiçiliğine Katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995.
- EROL, Aydil, *Adlarımız*, Ankara 1992.
- ERPOLAT, Mehmet Salih, "1727 Tarihli Tahrir Defteri'ne Göre İğdır'daki Kişi Adlarında Hz. Ali ve Ali Sevgisinin İzleri", *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi* 18 (2018), s. 163–202.
- GÜNGÖR, Birgül, *Hamid Sancağı Kişi Adları*. Ankara Üniversitesi DTCF Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1997.
- "Hacivat." *Meydan Larousse*, C. 5, Meydan Yayınevi, İstanbul 1971, s. 499.
- HİMMETOĞLU, Emel, "Osmanlı'da İhtidâ Hareketleri ve Adana'da İhtidâ Edenler (1750–1799)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/74 (2020), s. 135–161.
- KİBAR, Osman, *Türk Kültüründe Ad Verme*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, "Ata", *İslam Ansiklopedisi* 1 (1978), s. 711.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, "Baba", *İslam Ansiklopedisi* 2 (1979), s. 165.
- KÖSE, İbrahim, *Afyonkarahisar (Karabısar-ı Sahib) Sancağı Kişi Adlarının Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1994.
- KURT, Yılmaz, "Osmanlı Ermenilerinde Türkçe Kişi Adları." *Prof. Dr. Yavuz Ercan'a Armağan*, Ed. Seyit Sertçelik, Haldun Eroğlu ve Melek Sarı Güven, Turhan Kitabevi, Ankara 2008, s. 703–716.
- KURT, Yılmaz, *1518 Yılında Adana Sancağı Kişi Adları. Uluslararası II. Adbilim Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı*, Ed. Jazira Agabekova ve İbrahim Şahin, Astana 2022, s. 370-382.
- KURT, Yılmaz, *Anadolu'da Kişi ve Yer Adları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2020.
- KURT, Yılmaz, *Kızılcahamam Gebeler Köyü Tarihi*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2024.
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Babaîler İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980.
- ÖZDEMİR, Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.
- SARIIŞIK, Zeynep, *Bursa Sancağı Kişi Adlarının Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Basılmamış Lisans Tezi, 1993.
- SOLAK, İbrahim ve Ahmet Gülenç, "Zamantu Kazâsı Kişi Adları (1564)", *Maruş Araştırmaları II*, Ed. İbrahim Solak ve Samet Alıç, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Palet Yayınları, Konya 2021, s. 33-50.

- SÖNMEZ, Zeki, “Ayas Ağa”, *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 201-202.
- SÜMER, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler)*, Ana Yayınları, İstanbul 1980.
- ŞAHİN, Haşim, “Koyun Baba.” *DİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 229.
- ŞEKER, Mehmet, *Osmanlı Belgelerinde İhtidâ Kavramı ve Mühtediler*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2007.
- TAŞ, Hülya, *XVII. Yüzyılda Ankara*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- TELCİ, Cahit, “Ali’den Yar Ali’ye, Şah Kulu’ndan Allah Kulu’na: XVI. Yüzyıl Erzincan ve Kemah Şehirleri Kişi Adları Hakkında”, *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi*, 20 (2019), s. 3-30.
- TURAN, Ahmet Nezih, *Yabanâbâd Taribini Ararken*, Kızılcahamam Belediyesi Yayınları, Ankara 1999.
- UMAR, Bilge, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1983.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara 1975.
- YAVUZ, Nuri ve Mehmet Çetinkaya, “Td 59 (1516) Numaralı Biga Mufassal Tahrir Defterine Göre Biga Sancağında Kişi Adları”, *Türk Dünyası Yolunda Bir Ömür Prof. Dr. Mehmet Şahingöz’e Armağan*, Ed. Necdet Hayta, Hamza Keleş, Cengiz Dönmez, Tuğba Belenli, Tuğba Ortaç, Berikan Yayınevi, Ankara 2022, s. 313-324.
- YÖRÜK, Doğan, Ayşe Güngören, “Kültürel Değişimi Şahıs İsimleri Üzerinden Okumak: Konya Şehri Kişi Adları (1518-1642)”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Eşref Buharalı Özel Sayısı (Kasım 2024), s. 301–328.